

УДК 37.033

Світлана Люленко

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто та проаналізовано стан екологічного виховання школярів засобами природоохоронної діяльності. Доведена необхідність вдосконалення та насичення змісту навчального процесу екологічним матеріалом та створення відповідних умов для екологічного виховання школярів. Розкрито суть екологічного виховання школярів, що полягає в оволодінні науковими знаннями про довкілля, формуванні знань і вмінь дослідницького характеру, розумінні сучасних проблем навколишнього природного середовища, формуванні екологічної свідомості та культури особистості.

Ключові слова: екологічне виховання школярів, наукові знання про довкілля, природоохоронна діяльність, екологічна освіта і виховання, активні природоохоронні дії.

В статье рассмотрено и проанализировано состояние экологического воспитания школьников средствами природоохранной деятельности. Доказана необходимость совершенствования и насыщения содержания учебного процесса экологическим материалом и создание соответствующих условий для экологического воспитания школьников. Раскрыта сущность экологического воспитания школьников, которая заключается в овладении научными знаниями об окружающей среде, формировании знаний и умений исследовательского характера, понимании современных проблем окружающей среды, формировании экологического сознания и культуры личности.

Ключевые слова: экологическое воспитание школьников, научные знания об окружающей среде, природоохранная деятельность, экологическое образование и воспитание, активные природоохранные действия.

In the article the modern state of ecological education of schoolchildren is considered and analyzed by facilities of nature protection activity. Well-proven necessity of perfection and satiation of maintenance of educational process by ecological material and creation of the proper terms for ecological education of schoolchildren. Essence of ecological education of schoolchildren is exposed, that consist sin a capture scientific knowledge about an environment, forming of knowledge and abilities of research character, understanding of modern problems of natural environment, forming of ecological consciousness and culture of personality. The row of factors which cause growth of actuality of

problem of ecological education of rising generation is transferred. It is found out, that ecological education and education of rising generation is the important problem which requires immediate active actions.

Key words: *ecological education of schoolchildren, scientific knowledge about an environment, nature protection activity, ecological education and education, active nature protection actions.*

Екологічне виховання школярів в даний час є одним з пріоритетних напрямів роботи з молоддю. Чим раніше починається формування екологічної культури у дітей, тим вище ефективність виховання. Наукова організація процесу екологічного виховання вимагає чіткого визначення всіх його ланок, виявлення зв'язків і залежностей.

Екологічне виховання покликане забезпечити молоде покоління знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти роль та значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню прагнення брати активну участь в охороні навколишнього середовища та вміння здійснювати природоохоронну роботу.

Отже, виникає необхідність вдосконалення та насичення змісту навчального процесу екологічним матеріалом та створення відповідних умов для екологічного виховання школярів.

Основоположниками розвитку екологічного виховання молоді були О. Захлебний, І. Зверев, І. Суравегіна, які обґрунтували теоретичні засади, розробили концептуальні положення та заклали підґрунтя екологічної освіти.

Фундаментальними дослідженнями в галузі екологічного виховання займалися В. Крисаченко, І. Павленко, Г. Пустовіт, С. Скрипник, Л. Симонова та ін.

Теоретичну основу сучасних досліджень проблем виховання підростаючого покоління становить теорія неперервного екологічного виховання (Г. Карова, М. Кисельов, М. Мамедов,); ідеї екологічного виховання дітей і молоді та їх застосування в педагогічних дослідженнях (Л. Білик, Л. Лук'янова, Г. Марченко, О. Плахотнік, Н. Пустовіт, А. Степанюкта ін.).

Питаннями екологічного виховання, які частково відображають методичні, організаційні та технологічні аспекти здійснення природоохоронних заходів, займалися Н. Казанішена, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Лук'янова, Р. Науменко, З. Плохій, М. Соннова та ін.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі стану екологічного виховання школярів засобами екологічної діяльності.

Суть екологічного виховання школярів полягає в оволодінні науковими знаннями про довкілля, складні взаємозв'язків природі, формування знань і вмінь дослідницького характеру, розуміння сучасних

проблем навколишнього природного середовища, формування екологічної свідомості та культури особистості.

Екологічне виховання – це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення молоді до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів та студентів по відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моральності. Екологічна освіта є сукупністю екологічних знань, екологічного мислення, екологічного світогляду, екологічної етики, екологічної культури [2, с. 32].

Зростання актуальності проблеми екологічного виховання молодого покоління викликано низкою чинників:

- необхідністю підвищення екологічної культури громадян;
- необхідністю постійного збереження і поліпшення умов життя людини на планеті;
- необхідністю вирішення актуальних проблем, пов'язаних зі зменшенням життєвого простору, що припадає на одну людину;
- необхідністю збереження, відновлення та раціонального використання природних ресурсів;
- низьким рівнем сприйняття людиною екологічних проблем як особисто значимих;
- недостатньо розвиненими вміннями і навичками практичної участі в природоохоронній діяльності [3, с. 28].

Досить довгий період екологічному вихованню не приділялося належної уваги. Сьогодні створені передумови для розвитку системи безперервного екологічного виховання.

Однією з форм екологічного виховання школярів є створення статутів юних екологів, які, як правило, очолюють викладачі кафедр екології вищих навчальних закладів. Це сприяє вивченню молодими поколіннями об'єктів і явищ у самій природі, отриманню навичок щодо визначення видів рослин і тварин, з'ясовуванню на практиці шляхів впливу людини на довкілля, видів природокористування, а головне – розширенню кругозору молоді щодо сучасних дійсних природоохоронних проблем і шляхів їх розв'язання [6, с. 4].

У своєму дослідженні Н. Риков стверджує, що здійснювати вплив на дитину під час навчання в загальноосвітній школі мають всі вчителі засобами відповідних предметів. Стає зрозумілим, що організувати й проводити конкретні заходи для збереження природи засобами природоохоронної роботи може тільки вчитель природничих дисциплін [7].

А. Волкова у своїх дослідженнях визначає місце і роль екологічної освіти на уроках природничого циклу. Нею розроблено зразки уроків з екологічним змістом, запропоновано систему роботи з екологічної освіти при плануванні натуралістичної роботи в школі, вказано на ефективність

роботи внаслідок поєднання різних методів навчання, що сприяє стійкому формуванню екологічних знань [1].

I. Родигіна розробила цілісну систему гуманізації і гуманітаризації шкільної природничо-наукової освіти, що містить принципи, зміст, шляхи, методи і форми гуманізації і гуманітаризації освіти, серед яких виділяє природоохоронні дії [8].

Елементи природоохоронної роботи були включені в розробку теоретичних основ екологічного виховання в загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах.

Основними її напрямками визначено:

- 1) розкриття наукових основ охорони природи;
- 2) виховання свідомого, турботливого ставлення до природи в навчальній і позанавчальній роботі;
- 3) практична участь в охороні і збагаченні природи [4].

Найпоширенішою формою екологізації шкільної освіти та виховання є насичення предметів природничого циклу, зокрема біології, географії, хімії екологічним матеріалом. Екологічні знання виступають підґрунтям формування екологічної поведінки. Аналіз літературних даних дозволяє зробити висновки, що серед учнів переважає соціорациональна модель поведінки, яка визначається особливостями соціального оточення та рівнем сформованості суспільної свідомості, на відміну від екорациональної моделі поведінки, яка базується на екологічному світогляді, свідомості, екорациональних нормах і правилах поведінки в природному середовищі [6].

Але екологічне виховання не може бути відокремлене від практичних природоохоронних дій, що є одним із основних чинників екологізації навчального середовища.

Аналізуючи екологічне виховання учнів засобами природоохоронної діяльності, можна побачити що воно обмежується тільки оглядовими уроками з питань охорони природи, факультативними курсами та спеціальними курсами, що дозволяє зробити нам наступні висновки:

- 1) екологічна освіта і виховання школярів перебувають в стадії становлення;
- 2) існують окремі програми, концептуальні підходи педагогічних колективів освітніх установ щодо організації екологічної освіти та виховання;
- 3) розкриваються окремі проблеми екологічної освіти та виховання;
- 4) пропонується використовувати педагогічний досвід в області методики та інноваційних педагогічних технологій екологічної освіти і виховання;
- 5) розглядаються варіанти екологічної освіти і виховання при вивченні окремих предметів освітніх установ;
- 6) відзначається низька практична діяльність педагогів щодо

впровадження екологічних знань і виховання екологічної культури школярів.

Активність у природоохоронній роботі, яку можуть проявляти вчителі з учнями загальноосвітньої школи може бути прикладом тієї взаємодії, що закладе у дітей основу до подальших практичних дій у збереженні та захисті природи, сприятиме формуванню в них здатності відчувати, розуміти, оцінювати та творити за законами природи. Як зазначає К. Ушинський, природа – це найбагатше джерело естетичних переживань школярів, постійне спілкування з нею збагачує духовний світ людини [9, с. 98].

Основною метою екологічного виховання школярів засобами природоохоронної діяльності є формування екологічної культури школярів, що не може бути здійснено без використання таких принципів:

– принцип практичної спрямованості. Цей принцип відповідає за набуття навичок вивчення практичної природоохоронної роботи в процесі практики та виконання лабораторних робіт, що передбачені програмою та під час факультативної та гурткової роботи;

– принцип неперервності й послідовності. Характеризується постійним обміном знань, неперервністю та послідовністю вивчення екологічної освіти протягом всього періоду навчання;

– принцип активності та свідомості. Цей принцип передбачає свідоме виконання учнями екологічних завдань для здійснення природоохоронної роботи, без нагадування учителя;

– принцип природовідповідності. Цей принцип характеризує природу, як основу розвитку дитини, спрямовану на врахування багатогранної природи людини, особливостей розвитку з погляду віку й статі;

– принцип міждисциплінарності. Забезпечує вивчення процесів з охорони природи, що виникли в результаті діяльності людини, в процесі реалізації міжпредметних зв'язків, інтеграція шкільних дисциплін.

Реалізація даних принципів здійснюється в двох взаємопов'язаних педагогічних процесах: у процесі формування в учнів знань і вмінь здійснювати природоохоронну роботу і в процесі застосування цих знань на практиці в загальноосвітній школі.

Також не менш важливим елементом здійснення екологічного виховання школярів засобами природоохоронної діяльності є використання природоохоронних форм, методів та засобів:

– залучення школярів до участі у Всеукраїнських трудових акціях «Парад квітів біля школи», «Юннатівський зеленбуд»; Всеукраїнських природоохоронних акціях «День Землі», «День довкілля», «До чистих джерел», «Птах року», «Годівничка», «Ліси для нащадків»; Всеукраїнських конкурсах «Галерея кімнатних квітів», «Вчимося заповідувати», «Зоологічна галерея», «В об'єктиві натураліста», «Уквітчуємо рідний край», «Земля – наш спільний дім», «Юний дослідник», «Збережемо

ялинок»;

- проведення школярам еколого-пізнавальних екскурсій до об'єктів природно-заповідного фонду;
- проведення працівниками установ природно-заповідного фонду виїзних уроків та занять на природоохоронну тематику;
- проходження учнями літніх практик на базі ботанічних садів, зоологічних музеїв, еколого-натуралістичного центру;
- залучення учнів до участі в місячниках екологічних знань, трудових акціях по благоустрою та прибиранню шкільної та прилеглої території, екологічній акції «Зелена толока»;
- підготовка учнів до участі в екологічних конкурсах та олімпіадах;
- залучення учнів навчальних закладів до упорядкування екологічних стежок та пам'ятних місць;
- залучення учнів до участі в екологічних гуртках, клубах, наукових об'єднаннях екологічного спрямування.

Формування екологічної культури є необхідною умовою екологічного виховання молоді. Подолання екологічної кризи залежить від морального вдосконалення людини, її культури і відносин із природою. Якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо відноситися до природи, вони знищать себе. А для цього треба виховувати екологічну культуру і відповідальність [10, с. 342].

Отже, екологічне виховання молодого покоління є важливою проблемою сьогодення, що полягає в оволодінні науковими знаннями про довкілля, складних взаємозв'язках в природі, формуванні знань і вмій дослідницького характеру, розумінні сучасних проблем навколишнього природного середовища, формуванні екологічної свідомості та культури особистості.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в активних діях щодо організації системної роботи з екологізації навчального та виховного процесів; активізації роботи та створення нових гуртків, клубів, наукових об'єднань екологічного спрямування; популяризації екологічних знань у суспільстві через здійснення масової просвітницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова А. С. Екологічне виховання школярів / Волкова А. С. – К. : Знання, 1985. – 48 с.
2. Курняк Л. Д. Екологічна культура: поняття і реальність / Л. Д. Курняк // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 32–37.
3. Локшина О. Сучасні тенденції екологічної освіти / О. Локшина, Н. Пустовіт // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 27–29.
4. Люленко С. О. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі : дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Люленко Світлана

- Олександрівна. – Умань, 2014. – 200 с.
5. Половинко Г. Шляхи підвищення ефективності екологічного виховання школярів / Г. Половинко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2004. – № 16. – С. 4–5.
 6. Пустовіт Н. А. Освіта для сталого розвитку – важливий напрям підвищення екологічної компетентності вчителя [http:// studentam. net. ua / content / view /7570/97/](http://studentam.net.ua/content/view/7570/97/)
 7. Рыков Н. А. Охрана природы и школа / Рыков Н. А. – Л. : Лениздат, 1961. – 28 с.
 8. Родигіна І. В. Гуманізація та гуманітаризація природничо-наукової освіти школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / І. В. Родигіна. – Луганськ, 2000. – 18 с.
 9. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори / Костянтин Дмитрович Ушинський. – К. : Радянська школа, 1949. – 418 с.
 10. Шувар І. А. Екологічні основи збалансованого природокористування: навчальний посібник / І. А. Шувар, В. В. Снітинський, В. В. Баляковський // Львів-Чернівці: Книги-ХІХ, 2011. – 760 с.